

El fons documental de la família Boada, espardenyers de Blanes.

QUIRA OMS ARIAS
ANTONI REYES VALENT

La indústria espardenyera.

LA fabricació d'espardenyes va ser una activitat íntimament lligada al paisatge urbà de Blanes durant la primera meitat d'aquest segle i, com a mínim, durant la segona meitat de l'anterior. Encara és fàcil trobar persones que es recorden dels espardenyers treballant al carrer i qui més qui menys ha tingut algun familiar relacionat amb l'ofici.

Com és sabut, l'espardenya, en les seves diferents variants, va constituir el calçat per excel·lència de les classes populars, enfront de la sabata o el botí, menys aptes per a un ús intensiu, menys còmodes i d'un preu més elevat. Les interessants descripcions que fa Josep Pons de la vida de Blanes del primer terç del segle ens poden informar ben bé sobre els hàbits en el calçat dels menestrals de la vila:

«...Ja tenim la sala del teatre Vila ocupada per gairebé tots els membres de la societat de socors mutus de Sant Isidre. Tots parlen, fumen i escupen a tort i a dret. Alguns es lleven les sabates, que canvien per espardenyes que portaven entafonades dins la faixa o bé que els han estat guardades per algun familiar que anava seguint la manifestació. Els que s'han canviat el calçat els veieu somrients, com si gaudissin d'un benestar celestial després d'una llarga estada al purgatori. Els altres ja podeu imaginar la cara que feien.»¹

1. Josep PONS I GIRBAU, *Recordances*, Tipogràfica Montserrat, Blanes, 1958, p. 65-66. Vegeu també la pàgina 60.

Josep Alemany i Borràs, en el seu estudi crític de l'any 1903, explicava que «la fabricació d'espardenyas es la única de las indústrias vellas que se ha conservat y que ha crescut d'una manera extraordinària en los últims anys trascorreguts,...»² En efecte, reseguint les dades que ofereix la contribució industrial,³ el període més important pel que fa a l'activitat espardenyera, grosso modo, es podria situar entre la darrera dècada del segle XIX i la Guerra Civil, amb un especial augment pel que fa al nombre de matriculats durant els anys 20. Per nombre de treballadors ocupats, fins a la instal·lació de la SAFA, la fabricació d'espardenyes va ser una de les principals activitats industrials de la vila de Blanes.

Al llarg d'aquests anys el procediment de fabricació de les espardenyes va experimentar diversos canvis, el més significatiu dels quals va ser la mecanització i la concentració del procés de producció en fàbriques a partir de la dècada dels anys 10.

Malgrat això, l'espardenya elaborada artesanalment va ser la que va gaudir d'una major fama. Tant és així, que un model concret, de color blanc, sense betes i amb drap a tot el voltant, era anomenat comercialment espardenya del tipus Blanes. Josep Alemany comentava al respecte d'aquesta manufactura que «...ha donat molta anomenada á la Vila per la bona qualitat y sòlida construcció que saben donarhi aquells operaris, á tal grau arribada, que no falta qui fa us de la procedencia del género per aumentar lo seu valor, encare que aquell sía de las Pampas.»⁴

El procediment tradicional d'elaboració de les espardenyes es caracteritzava per l'existència d'un espardenyer-comerciant que tenia un seguit d'operaris i operàries, als quals subministrava la matèria primera que li era retornada, al cap de poc temps, ja manufacturada i a punt per comercialitzar. El treball estava dividit per fases i sexes. Així, mentre en una primera fase l'espardenyer o els aprenents cosien les soles de llata (gairebé sempre de trenat de cànem), en una segona fase, consistent a cosir el drap a la sola i guarnir l'espardenya (posar-hi betes), eren dones qui realitzaven la feina.

2. J. ALEMANY I BORRÀS, *Blanes. Ensaig d'estudi crítich económic-polític-social*. Imprempta Horta, Mataró, 1903, p. 25.

3. Les dades d'aquesta font ha estat

utilitzades proporcionalment. Arxiu Municipal de Blanes. Contribució Industrial i de comerç. LL/ núms 3-47-51-53.

4. ALEMANY, *Blanes...*, p. 27.

L'utilatge de fabricació, integrat per estris de mesurar i cosir, juntament amb un banc per als homes i un *clourador* per a les dones, era aportat pel propi treballador.

El fet de ser una ocupació que no comportava una dificultat excessiva d'aprenentatge va propiciar que fos un recurs molt utilitzat per les classes populars. Pel que fa al paper femení Josep Cortils i Vieta en feia la següent descripció:

«...La economía no sería suficiente en semblants casos, pera evitar los espantosos efectos de la miseria, si la muller no unís sos esforços als del marit pera buscar lo pá de la família; essent de notar que aquí la dona pobre, casada, viuda soltera, treballará tots los dias al coixí, fará espardenyas, filet, fisca (trena d'espart) ó altras feynas pera guanyar un jornal mesquí.»⁵

Els baixos salaris obligaven l'espardenyer, igual com les dones, a dedicar-se a més d'una ocupació. Un gran nombre exercien l'ofici de barber i també era molt habitual que estacionalment acudissin a fer jornals al camp o anessin a la pesca de sardinals, que a més de sou els suposava una part del peix capturat.

A partir de la dècada dels anys 10, el dinamisme del sector va permetre que, al costat d'aquesta manufactura més tradicional, s'introduïssin tallers i fàbriques que elaboraven tot el producte de manera mecanitzada; una part dels espardenyers-comerciants esdevingueren tant fabricants d'espardenyes com fabricants de lona de cotó per a la mateixa indústria.

L'espardenya feta a màquina, si bé no va superar en prestigi a l'elaborada manualment, ben aviat, sí que ho va fer en producció i vendes. Al voltant dels anys 30 aquest fet, juntament amb la diversificació que s'havia produït en l'oferta del mercat de treball de la vila, i la introducció de la fabricació de soles de goma i de nous tipus de calçat, va fer que el món de l'espardenya entrés en crisi. Iniciat aquest procés, mentre al petit comerciant no li quedà altre remei que anar plegant, el fabricant s'adaptà més bé a la nova conjuntura diversificant els seus productes.

Els darrers espardenyers que varen tenir botiga a la vila de Blanes combinaven la venda d'una minsa producció d'espardenyes a estiue-

5. Josep Cortils i Vieta, *Ethología de Blanes*, Associació d'Excursions Catalana,

Successors de N. Rámirez i Cia., Barcelona, 1885, p. 16.

jants i gent gran amb la venda de calçat de confecció. L'últim d'aquests negocis el va regentar Jaume Pijoan fins a principis dels 70.

El fons de la família Boada.

Els Boada varen ser una de les famílies més importants de comerciants espardenyers de Blanes. La seva activitat arrenca de l'any 1845 en què Pasqual Boada Guix, fill de Pineda i espardenyer d'ofici, es casa amb Maria Ballvé, de Blanes. Des d'aleshores la família residí al barri del Raval i es dedicà al negoci espardenyer, possiblement de bell antuvi com a comerciants.⁶ Aquesta activitat fou seguida també pel fill del matrimoni, Pasqual Boada Ballvé i durant uns anys pel nét, Pasqual Boada Nogués.

La línia ascendent que experimentarà el negoci espardenyer amb Pasqual Boada Guix queda reflectida també en el terreny social. Així, l'any 1895 els Boada ja es troben entre un grup de persones influents que negocien la instal·lació de l'enllumenat elèctric de la vila, i entre 1904 i 1910, Pasqual Boada Ballvé fa de representant de la patronal a la Junta de Reformes Socials.⁷

Quant a l'activitat econòmica, cal destacar que durant el període 1893-1900 posseïren un conjunt de telers mecànics –que cal suposar que servien per a l'espardenyeria– i que sota la direcció de Pasqual Boada Ballvé, durant la dècada dels anys 10, es mecanitza la fabricació d'espardenyes.

L'any 1911 creen una societat de comptes en participació anomenada Fomento Alpargatero que va pretendre aglutinar, sota la direcció dels Boada com a principals partícips, la producció dels espardenyers més importants de Blanes «con el objeto de dar mayor impulso y perfeccionamiento á la fabricación de alpargatas y mejorar al mismo tiempo las condiciones de nuestra industria».⁸ La societat no va prosperar i després d'un any d'activitat es va dissoldre. Al cap de poc temps, Pasqual Boada Nogués, que havia participat en el Fomento Alpargatero, es trasllada a Barcelona per posar en marxa una indústria tèxtil, la

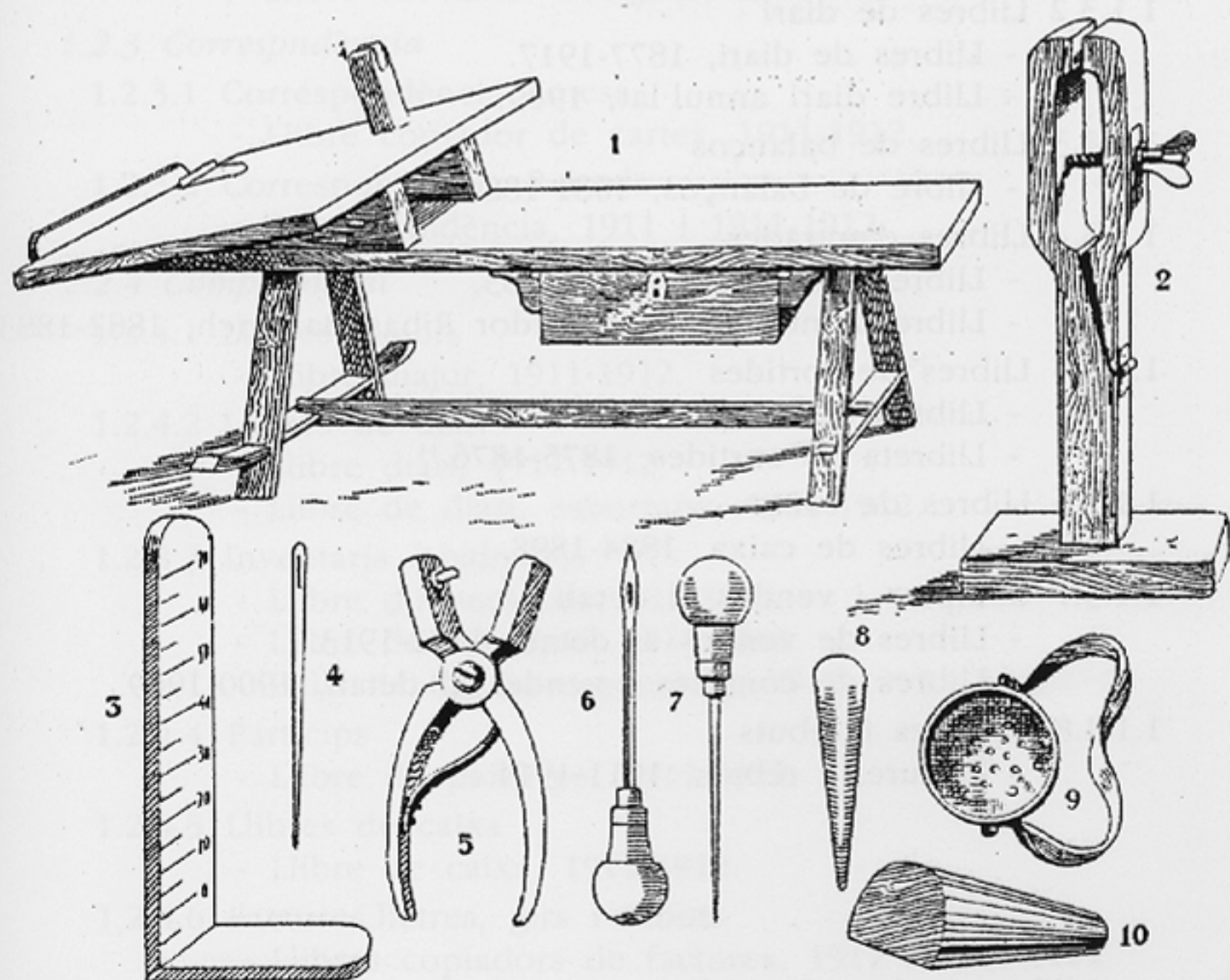
6. Com a mínim des de l'any 1854 en què Pasqual Boada apareix com a espardenyer a la Contribució Industrial i de Comerç. Arxiu Municipal de Blanes. LL/núm 3.

7. Veg. Jesús CROUS I COLLELL, *Blanes. Cronologia històrica. Segle III a.C. - Segle XX*, Blanes, 1994, p. 260.

8. Extret dels impresos de presentació de la fàbrica Fomento Alpargatero de l'any 1911. Vegeu la descripció del fons.

prosperitat de la qual, més endavant, li va permetre crear-ne d'altres a Manresa i a Sant Llorenç Savall. Un cop establerts a Barcelona, els Boada mantindran una intensa relació amb Blanes. Pasqual Boada Nogués, entre altres activitats, serà membre del patronat per la reconstrucció de la Font Gòtica, ajudarà els membres de la revista Recull i després de la Guerra Civil participarà activament en la reconstrucció del santuari del Vilar.

El fons Boada està dipositat a l'Arxiu Municipal de Blanes després que una actuació d'urgència impedís la seva desaparició. Malgrat tot, se'n va perdre una part, no sabem si gaire significativa. El que s'ha conservat, cronològicament, abasta de l'any 1873 fins al 1929 i pensem que el seu interès se centra a oferir, per una banda una informació exhaustiva sobre el funcionament i evolució d'una indústria a través d'unes sèries gairebé sense talls, i per l'altra, a oferir un seguit de referències culturals i pedagògiques bàsiques per entendre l'actuació i la mentalitat dels membres de la família. Enguany aquest fons resta inventariat i ocupa 7 metres lineals de prestatgeria.

1-Banc d'espardenyer, 2-Cavallet de cosir o clourador, 3-Mesura, 4-Agulla, 5-Traucador, 6-Agulla per a soles, 7-Punxó, 8-Punxó de fusta, 9-Guardamà, 10-Forma.

FONS DE LA FAMÍLIA BOADA, ESPARDENYERS DE BLANES.

1. ACTIVITAT ECONÒMICA

1.1 DOCUMENTACIÓ DE L'ESPARDENYERIA

1.1.1 Personal

1.1.1.1 Llibres d'operaris i operàries

- Llibres d'operaris, 1884-1911 i 1913.
- Llibretes d'operàries, 1911-1912

1.1.2 Correspondència

1.1.2.1 Correspondència Emesa

- Llibre de cartes, 1873-1877.⁹
- Llibres copiadors de cartes, 1884-1913.

1.1.2.2 Correspondència Rebuda

- Correspondència, 1902-1911, 1912-1916, 1913-1929.

1.1.3 Comptabilitat

1.1.3.1 Llibres majors

- Llibres majors, 1876-1917.
- Llibres majors anul·lats, 1901 i s.d.

1.1.3.2 Llibres de diari

- Llibres de diari, 1877-1917.
- Llibre diari anul·lat, 1909.

1.1.3.3 Llibres de balanços

- Llibre de balanços, 1881-1884.¹⁰

1.1.3.4 Llibres d'entrades

- Llibres d'entrades, 1874-1883.
- Llibre d'entrades de Salvador Ribas Bandrich, 1882-1883.

1.1.3.5 Llibres de sortides

- Llibres de sortides, 1874-1879
- Llibreta de sortides, 1875-1876.¹¹

1.1.3.6 Llibres de caixa

- Llibres de caixa, 1884-1898.

1.1.3.7 Compres i vendes al detall

- Llibres de vendes al detall, 1882-1913.
- Llibres de compres i vendes al detall, 1900-1909.

1.1.3.8 Factures i rebuts

- Factures i rebuts, 1911-1914

9. Aquest llibre conté correspondència rebuda entre 1876 i 1877.

10. Aquest llibre conté correspondència emesa entre 1878 i 1879.

11. També té el nom de «libreta de puntaciones» i conté anotacions sobre producció, costos, adreces, ports ...etc, entre 1874 i 1875.

- 1.1.3.9 Lletres i talons
 - Llibre de registre de lletres, 1906-1913.
 - Llibre de registre de talons per ferrocarril, 1907-1911.
- 1.1.3.10 Escandalls
 - Llibre d'escandalls, 1906-1914.
 - Llibreta d'escandalls, esborrany, 1910-1912.
 - Quaderns de notes, s.d
- 1.1.4 Serveis comercials
 - Llibres d'adreces, s.d.
 - Llibre d'itineraris i mostrari, 1906.
- 1.1.5 Impresos
 - Fulls impresos en blanc de factures de la fàbrica.
- 1.2 DOCUMENTACIÓ DE LA SOCIETAT «FOMENTO ALPARGATERO»
 - 1.2.1 Constitució
 - Contracte de comptes en participació, 1911
 - 1.2.2 Personal
 - Llibre setmanal d'operaris, 1911-1912.
 - Llibre del taller Roca, 1911-1912.
 - Llibre del taller Balaguer, 1911-1912.
 - 1.2.3 Correspondència
 - 1.2.3.1 Correspondència Emesa
 - Llibre copiador de cartes, 1911-1912.
 - 1.2.3.2 Correspondència Rebuda
 - Correspondència, 1911 i 1911-1912.
 - 1.2.4 Comptabilitat
 - 1.2.4.1 Llibres majors
 - Llibre major, 1911-1912.
 - 1.2.4.2 Llibres de diari
 - Llibre diari, 1911-1912.
 - Llibre de diari, esborrany, 1911-1912.
 - 1.2.4.3 Inventaris i balnaços
 - Llibre d'inventaris, 1911-1912.
 - Llibre de balanços, 1911-1912.
 - Fulls de balanços generals, 1911-1912.
 - 1.2.4.4 Partícips
 - Llibre de partícips, 1911-1912.
 - 1.2.4.5 Llibres de caixa
 - Llibre de caixa, 1911-1912.
 - 1.2.4.6 Factures, lletres, girs i rebuts
 - Llibres copiadors de factures, 1911 i 1911-1912.
 - Llibre copiador de lletres, 1911-1912.
 - Llibre copiador de girs, 1911-1912
 - Llibreta de comptes corrents, 1911.

- Factures, lletres i rebuts, 1911-1912.

1.2.4.7 Compres i vendes al detall

- Llibreta de despeses i cobraments menors, 1911-1912
- Llibreta de vendes al detall, 1911-1913.
- Llibres de parells expressos, 1911-1912.
- Llibreta de parells expressos endarrerits, 1911.
- Quaderns de parells expressos, s.d.

1.2.5 Serveis comercials

- Dietari, 1911.
- Llibre d'itineraris del viatjant, s.d.

1.2.6 Impresos

- Impresos de notificació de la nova societat, 1911
- Factures en blanc, s.d

2. MATERIAL PEDAGÒGICO-ESCOLAR

- Quaderns d'exercicis des de 1865 fins a principis de segle.
- Carteres de Pasqual i Francesc Boada, 1895-1901.¹²
- Llibres escolars, ss. XIX-XX.¹³
- Làmines de dibuxos.
- Diplomes, 1892-1901.

3. IMATGES

- Col·lecció de fotografies i postals de finals del segle XIX i principis del XX.

4. HEMEROTECA

- El Atalaya (Blanes), fragments de dos números de 1897.
- La Vanguardia (Barcelona), fragments del 5-II-1903.
- La Selva. Portaveu del districte de Santa Coloma de Farners. Núm extraordinari Festa Major de Blanes. 25-XII-1906
- Catalunya al Plata (Buenos Aires), 15-VI-1909.
- Auba. Revista mensual d'arts i lletres, núm. 1 (1901)
- Barcelona Atracción, núm. 89 (1918)
- Fascicles de la Biblioteca Universal (1882)
- Catalunya Artística, números solts 69-137 (1901-1903).
- Catalunya Gràfica, números 15-18 (1922)
- De Tots Colors, Números 1-18 (1908)
- El Arte del Teatro, núm. 13 (1906)
- El Fomento Industrial y Mercantil, números 655-658 (1909)
- El Teatre Català, núm. 7 (1912)
- Joventut, números 257-359 (1906)

12. Les carteres contenen llibres i exercicis

13. Col·lecció de 52 volums de matèries molt diverses.

- La Costa de Llevant, fragment d'abril de 1903.
- La Novela Breve, núm. 8
- La Novela Corta, números solts 1-35 (1916).
- La Vuelta por España.
- Lectura Popular, números solts 1-277
- Lletres, números solts 1-5 (1907)
- Mundo Gráfico, núm. 311 (1917)
- Mundo Nuevo, números solts 820-1149 (1909-1916)
- Quaderns del diccionari popular de la llengua catalana de Josep Aladern, números 1-142 (1904-1905)
- Revista Catalana, números 1-4 (1909)
- Revista Musical Catalana, números solts 188-243 (1919-1924)
- Unión Ibero-Americana, núm. 6 (1908)
- Vida. Revista de cultura étnica y social. num. 49 (1906)
- Vida Catalana, núm. 227 (1921)

5. FULLETS

- Catàlegs, programes, impresos de propaganda, guies de ferrocarril, calendaris i reglaments, datats entre 1861 i 1929.

6. COL·LECCIONS ESPECIALS

- Soles de llata (cànem)
- Segell de Pasqual Boada Guix
- Carbonets per pintar.

*Arxiu Municipal de Blanes. Fotografia del fons Boada: espar-
denyers treballant.*